

SAMISK OG GRØNLANDSK

Af lektor *Finn Gad*

Når man taler om Lappland, tænker man sædvanligvis på et større område, end navnet egentlig dækker. Lappland - lapperne land - er jo kun den svenske betegnelse på det landområde i Norrbotten län, hvor lapperne eller samerne bor. Men som bekendt er der også samer i Norges Tromsø og Finmark fylker og i det nordlige Finland og i Sovjetunionen. Samernes områder kiler sig ind fra nordøst ned gennem Sverige.

Knyttet til erhvervet, rensdriften, har samernes historie været en fortsat tilbage-
trængning, idet deres landområde bid for bid er blevet befolket med egnsfremmede. I Sverige, hvor finner fra øst og svenske fra sydøst trængte sig frem, blev samerne presset ned langs Kjølen, således at de til sidst nåede så langt ned som i Härjedalen, hvor endnu adskillige samer bor. Samernes område var ikke naturligt afgrænset, men lå åbent for indvandring.

Denne århundredlange seje kamp mellem indflytterne og den samiske befolkning har samtidig betydet en lige så langvarig kulturel kontakt, en ustandselig påkending af kulturtraditionen. De samfund, der lå bag indflytterne, forsynede dem, som årene gik, med overlegne midler, der fremmede indflytternes indflydelse og gav dem nye mål: de bedre kommunikationsmidler, bedre dyrkningsmetoder, rationel skovbrug, moderne fiskerimetoder, kravet om vandkraft til de større samfunds el-forsyning. Samerne er efterhånden blevet en minoritet i de områder, hvor de forhen var de eneste, der kunne vriste tålelige levevilkår ud af den karrige subarktiske natur.

Man skulle tro, at disse samer under en så voldsom og langvarig påkending ville lade kulturtraditionen falde til fordel for den kulturpåvirkning, der skete; men det modsatte er tilfældet.

Naturligvis er adskillige oprindelige forestillinger knyttet til det samiske særpræg forsvundet totalt. Således er f. eks. de oprindelige religiøse forestillinger erstattet af de kristne, ofte i kraft af missionsvirksomhed af pietistisk karakter. Samerne nyder ligeledes i dag naturligvis godt af det tekniske fremskridt på alle de områder, hvor teknikken lader sig bruge i deres daglige liv. Den samiske kultur lader sig ikke i dag genoplive i sit fulde oprindelige omfang, fordi så mange små

og store traditionsfremmede kulturelementer er assimilerede og derfor er blevet til selvfølgheder i samernes dagligliv.

Der er altså sket en forskydning af samernes liv, en modernisering. Men lige fuldt er der i dag tale om en særpræget samisk kultur. Det skyldes ganske simpelt, at det oprindelige erhverv, rensdriften, i en form, der til en vis grad er tilpasset nutidens krav, stadig eksisterer. Ved kontakten med andre samfund (gennem turisme, presse, radio og ikke mindst indflytningen) har samerne selv opdaget dette særpræg. Nogle af dem har bosat sig fast og opgivet det oprindelige erhverv og har nydt godt af en forbedret skolegang. En del af dem er gået totalt op i det større samfund, en del har gennem skolen fået så meget overblik og forståelse, at de har fået øjnene op for samerne omkring dem og ikke mindst samer i dem selv.

I kraft af de almentgældende krav til samfundet om en effektiv undervisning for alle har de styrende samfund også måttet tilbyde de samiske befolknings-elementer undervisning. Dermed har oplysningen bredt sig i nogen grad - i hvert fald tilstrækkeligt til, at samerne begynder at forstå og tænke selvstændigt. De bliver sig bevidste som samer. På samme tid er de fuldt ud klare over deres stats-retslige tilhørsforhold, d. v. s. de tre grupper af samer godtager ganske deres medborgerskab i henholdsvis Norge, Sverige og Finland. (Om samerne i Sovjetunionen ved man ikke ret meget; de tre andre samiske grupper har heller ikke nogen kontakt med dem). Denne dobbelthed er værd at lægge mærke til, for samerne selv er den en selvfølghed og derfor et væsentligt led i deres kulturelle særpræg.

Hvad der fra skolens og administrationens side foretages i de tre nordiske lande i forholdet til samerne og for dem, har - på baggrund af det ovenfor skitserede - betydelig interesse for skolens, de kulturelle institutioners og administrationens arbejde i Grønland. Derfor kan det være frugtbart at drage visse sammenligninger mellem de to befolkningsgruppers situation.

Territorialt må det med det samme fastslås, at Grønland inden for det danske rige af naturlige grunde danner en skarpt afgrænset enhed, hvor den grønlandske befolkning har numerisk overvægt. Dette er i sig selv en ganske anden territorial og befolkningsmæssig situation end samernes. Endvidere er den effektive udnyttelse af naturressourcerne udefra ikke på langt nær så pågående over for den grønlandske befolkning som over for samerne. Måske kan den fremmede udnyttelse af havets rigdomme uden for tremile-grænsen i nogen grad sammenlignes dermed, men kommer alligevel ikke op på siden af det tab i landområde, som samerne lider, f. eks. ved reguleringen af vandløbene og opstemning af kunstige søer.

Med disse forskelle taget i betragtning er der dog så mange lighedspunkter i den samiske og den grønlandske situation, at det er værd at følge, hvad der sker og fortsat vil ske blandt samerne i de tre nordiske lande.

Hjorden af rener samles om foråret, for at de nysfødte kalve kan blive mærket. Dragterne, som personerne bærer, er samiske bortset fra mændenes kasketter. Foto: prof. Åke Campbell, Sverige

Ved den anden nordisk-samiske konference i Karasjok i Finmarken (Norge) 16.-18. august 1956 blev adskillige problemer drøftet, som gav anledning til at drage visse sammenligninger med de grønlandske forhold.

En svensk same udtalte i en samtale, at det var helt umuligt for en person, der ikke talte samisk, at være med i rendriften. Hele den teknik, der er knyttet til dette erhverv, har sit særlige sproglige udtryk i den terminologi, der anvendes. Sproget er knyttet til erhvervet.

Når det samiske særpræg er knyttet til erhvervet og lever bedst og rigest i forbindelse med det, må sproget som det bedste abstrakte udtryk for dette sær-

Den gamle skoleform, der ikke findes mere.

Foto: dr. I. Ruong, Sverige

Om sommeren blev der holdt skole i et telt på højfjeldet, hvortil samerne havde fulgt renerne.

præg komme i centrum af den samiske interessesfære. Det er i skolen, at sproget forflygtiges eller fæstnes. Derfor kom en væsentlig del af drøftelserne på konferencen til at dreje sig om skolespørgsmål. Gang på gang endte man i krav til skolen og oplysningsvirksomheden.

Det samiske sprogs plads i undervisningen drejede debatten sig bl. a. om. Situationen er den, at der hverken i norske, finske eller svenske skoler for samer eller, hvor samebørn går, undervises på samisk eller nævneværdigt i samisk. Det er en ren selvfølge, at der skal læres norsk, finsk og svensk, og det anses, også af samerne, for rigtigt, at undervisningssproget væsentligst er et af disse tre sprog. Men man vedtog i en resolution bl. a., at der på alle klassetrin i skoler for

*Skolebørnene forlader den moderne nomadeskole
ved sommerferiens begyndelse i maj måned.*

Foto: dr. I. Ruong, Sverige

samer eller med overvejende samiske elever burde undervises i samisk sprog og i samisk historie på samisk. Det er det dobbeltsprogede - både i tale og i skrift - man tilstræber.

For det grønlandske skolevæsen lyder denne tale på sin vis mærkelig. Det grønlandske sprogs stilling i skolen har hidtil været en ganske anden end den, det samiske sprog har haft i sine skoler. Der står ikke og har aldrig stået nogen strid om det grønlandske sprogs ret i skolen over for dansk sprog. Ønsket om større danskundskab stammer fra den grønlandske befolkning selv.

Interessant er det derfor, at tendensen hos grønlændere og hos samer med forskelligt udgangspunkt i det givne grundlag peger mod det samme: det dobbelt-

sprogede. Man kan drage den slutning af denne tendens, at det dobbeltsprogede i en kulturkontaktsituation er nødvendig. Modersmålet bevarer kulturtraditionen, idet det er det fornemste udtryk for de forestillinger, der knytter sig til den. Det andet sprog - „tvillingsproget“ - er det, hvormed kontakten med det kulturpåvirkende sprogområde sluttes. I en tid, hvor kulturkontakten er stærkt nødvendig - således som det både i Grønland og blandt samerne er tilfældet i dag - er kravet om dobbeltsprogethed et krav om balance mellem kulturtradition og kulturpåvirkning og dermed et udtryk for et åbent ønske om at undgå en af årsagerne, måske den væsentligste, til kulturkonflikterne.

Den skoleorganisation, som forsøgsvis fire steder i Grønland er sket med indførelse af dobbeltsproget undervisning, synes derfor at være rigtig tænkt. Tiden vil vise, om tanken er rigtigt udført; meget tyder i dag derpå.

Samtidig med, at danskkundskaberne udvides, synes det på den anden side ud fra de samme synspunkter også rigtigt, at skolen i Grønland opretholder undervisningen i og på grønlandsk, ligesom der foregår en undervisning i Grønlands historie. En ung norsk lærer formulerede næsten aforistisk den tanke, som bør beherske alt kulturarbejde: man vokser sig ikke højere ved at skære rødderne af. Undervisning på modersmålet i folkegruppens historie og sprog behøver ikke blot at blive en mere eller mindre sygelig kredsen om kulturtraditionen. Den sunde undervisning er en forankring af menneskets personlighed i kulturtraditionen, således at mennesket føler og er sig bevidst, at det har et ståsted. Derfor ønsker samerne plads for modersmålet og den samiske historie i skolen - det, som grønlænderne allerede har som en selvfølgelighed, og som skolen agter at bevare på alle klassetrin.

Modersmålets funktionsevne i samfundet er derfor også af betydelig interesse. På den første nordisk-samiske konference i Jokkmokk i 1953 ønskede man spørgsmålet om låneordene i det samiske sprog undersøgt. Det lyder, som om man henfaldt til filologiske snurrepiberier, fordi man ikke havde andet og fornuftigere at beskæftige sig med. Tværtimod - låneordene i et sprog har en meget vigtig funktion. De udtrykker i de fleste tilfælde det, som det pågældende sprog ikke evner at skabe sit eget udtryk for.

Det siger sig selv, at i et kulturkontaktforløb, der udvikler sig med rivende hast, vil nye fænomener i stort antal dukke op inden for et sprogområde og kræve at finde sit afgrænsede sproglige udtryk. Det vil meget ofte være vanskeligt straks at finde det bedst egnede udtryk på modersmålet, og i så tilfælde henter man udtrykkene fra det sprogområde, hvorfra fænomenerne stammer. En sådan lånevirk-somhed kan gå langsomt eller hurtigere. Påvirkningen kan i visse situationer være så hurtig og kompliceret, at man foretrækker at udtrykke sig på „det andet sprog“ om de nye fænomener. F. eks. er der efter sigende visse steder i Alaska, hvor man

Indre af en tørvekåte. Fortid og nutid mødes i det praktiske. Foto: prof. Åke Campbell, Sverige

taler eskimoisk om fangst o. l., men amerikansk om handel og teknik ganske simpelt, fordi det eskimoiske sprog ikke er „fulgt med“. Her er det dobbeltsprogede så at sige ført ud i sin karikatur, hvor der ligefrem er tale om skarpt adskilte begrebsområder for de to sprog, der anvendes. En sådan situation er ikke heldig. Den formidler jo ikke kulturkontakten, men hæmmer den snarere.

Låneordene er derfor nødvendige for at smidiggøre modersmålet. Men for at drive en aktiv sprogpolitik - og dermed en aktiv kulturpolitik - er det vigtigt, at man finder frem til klarhed over de former, hvori låneordene indgår bedst i modersmålet, for at de nye fænomener kan finde deres mest mundrette udtryk i modersmålets tonelag og rytme. Det er derfor interessant at se, at blikket er rettet mod låneordene og deres former både i grønlandsk og i samisk. Dette er vigtigt også af hensyn til oversættelser til modersmålet og tolkningen, skriftlig og mundtlig.

Hermed følger også interessen for retskrivningsproblemerne. Det er brændbart stof i alle lande og i alle sprogområder. For samerne gælder det om at skabe et retskrivningssystem, der er fælles for alle samer på tværs af landegrænserne. Der er store dialektforskelligheder, der skaber vanskeligheder. Det er der ikke tale om for grønlandsks vedkommende. Her gælder det om at finde frem til et system, der kan skrives så fejlfrit af menigmand som muligt og dermed umiddelbart forståeligt for alle grønlændere.

Fælles for grønlændere og samer er således interessen for modersmålet, dets gloseforråd og dets ydre klædedragt. Understregningen heraf betyder ikke en hæmsko for kulturkontakten, snarere det modsatte, når samtidig det dobbeltsprogede princip fastholdes. Samerne, der i årevis har måttet lære et af de nordiske sprog, fastholder det dobbeltsprogede, men har mærket rodløsheden i sig, ved at deres modersmål førte en skyggetilværelse og hovedsagelig kun blev anvendt i tale.

Modersmålets opgave i kulturkontaktsituationen er den at formidle „de nye kulturfænomener“ til den del af befolkningen, som ikke er dobbeltsproget. Således kan den side af den indre oplysning i samfundet foregå, og denne oplysning indadtil er nødvendig. Derfor interesserer folkeoplysningen så stærkt både i de samiske og i de grønlandske kredse, specielt oplysningen blandt ungdommen.

Folkehøjskolerne - der er tre samiske, en i hvert land - spiller en stor rolle i bevarelse af kulturtraditionens levedygtige elementer og fremme af kulturkontakten, dels ved sin undervisning af de unge, dels ved de møder og kurser, der afholdes. Man kan måske forstå den store tilslutning til aftenskoler og kurser i Grønland ud fra det synspunkt, at der er et stort behov for kontakt med det nye og trang til forståelse af det, der sker omkring det grønlandske menneske. Man forventer, at der vil komme den samme basis for en folkehøjskole i Grønland som den, der er for de samiske, og at den må kunne få samme funktion og betydning.

Folkehøjskolen i Jokkmokk i Sverige har gjort et aktivt kulturkontaktarbejde, idet man ganske nøgternt har placeret de stridende parter på samme kursus, i dette tilfælde rensdyrejende samer og skovbrugets folk. Disse to parter har stærkt modsatte meninger. Kurset gav råderum for, at de divergerende opfattelser kunne komme

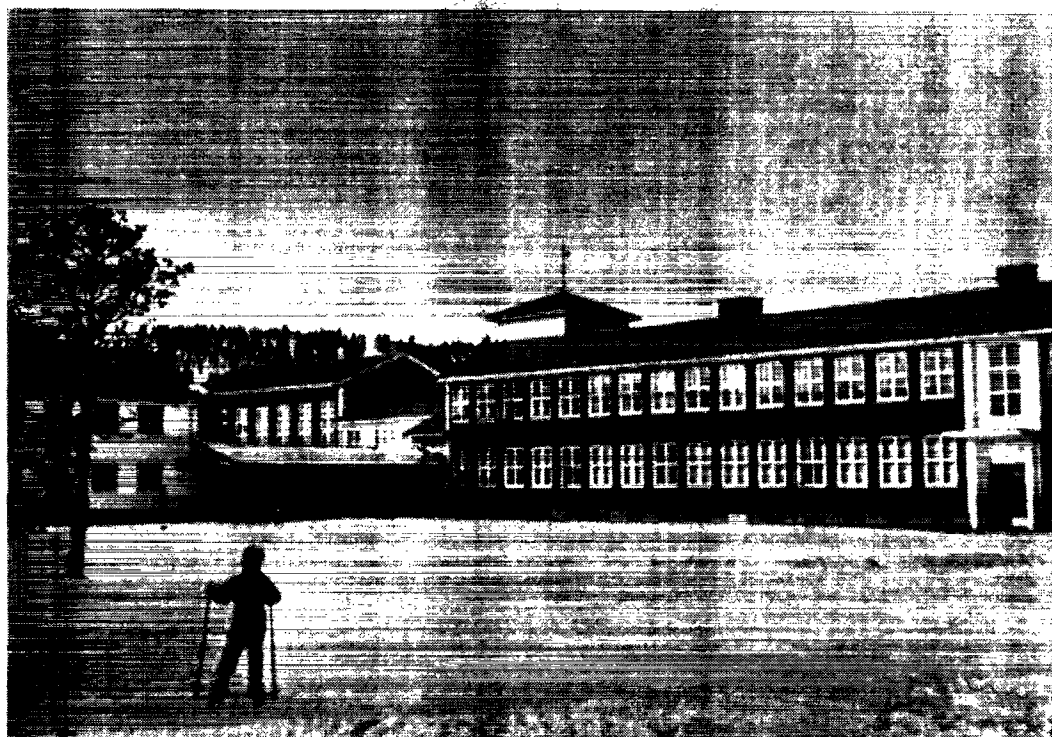
Den samiske ungdomsskole i Karasjok.

Foto: C. Bornemann

til orde. Resultatet blev en større gensidig forståelse af parternes synspunkter og dermed en større mulighed for, at de kan finde sig til rette over for hinanden.

I Grønland er der vel også områder, hvor modsatte meninger kan herske. Kursus om de brændende spørgsmål ville kunne skabe større gensidig forståelse for modparternes meninger. Studiekredsene i Grønland under aftenskolen har undertiden taget den slags problemer op, men ikke konsekvent med den samme bagtanke som den svensk samiske folkehøjskole har gjort det. Der findes her en delvis uudnyttet mark for oplysningsvirksomheden, så sandt som dens formål er at bringe klarhed og lys - også i mere mørke kroge af samfundslivets mekanik.

Oplysningen har imidlertid også en anden side, som er vendt mod det større samfund, hvorefter minoritetskulturen er et led - for Danmarks vedkommende altså oplysning om Grønland hernede. Også dette punkt har sin parallel i de samiske forhold. Det er forbløffende lidt, den største del af hvert lands befolkning ved om de samiske medborgeres forhold. Pressen og radioen griber blot det interessante, det usædvanlige, det sensationelle, men tager sjældent fat om de virkelige problemer. Skolebøgerne virker summariske i deres behandling af minoriteten. Er forholdene her i kongeriget stort set anderledes, når det gælder det grønlandske

Den moderne folkeskole i Karasjok.

Foto: C. Bornemann

lillesamfund? - Drives der her i landet en mere aktiv og objektiv oplysnings-virkksomhed om liv og arbejde i og for Grønland, end der gøres med hensyn til de samiske problemer i de andre nordiske lande? - Er skolebøgernes behandling af det grønlandske stof fyldestgørende og rigtig? - I visse tilfælde er det skånsomt og som regel også tilstrækkeligt blot at stille spørgsmålene.

I forbindelse med spørgsmålet om oplysningen udadtil kom man på den nævnte konference også ind på problemerne vedrørende centraladministrationen. Det var ejendommeligt at lægge mærke til den skarpe kritik, som administration og lovgivningsmagt var genstand for i alle tre lande angående de samiske problemer. Der lå ingen propaganderende svulst i de ord, der blev brugt, og i de meninger, der fremførtes. Der taltes om den manglende forståelse af sagerne, fordi de embedsmænd og lovgivere, der skal behandle problemerne, totalt mangler forudsætningerne for at kunne forstå dem.

Der blev her peget på noget meget væsentligt. Centraladministrationen og de lokale embedsmænd bør skaffe sig forudsætningerne for at forstå den almene situation, der ligger bag de sager, de skal behandle. Det grønlandske samfund må prise sig lykkeligt, at det har sin egen centraladministration, der dækker alle områder. Det

*Typen på den heldige kulturkontakt blandt de svenske
samer. Han er ejer af en stor hjord rener og driver den rationelt og „moderne“, bevarer kulturtraditionen og har
samtidig blik for det „andet“. Han var på det tidspunkt, han blev fotograferet, ugift og beklagede,
at han derfor ikke havde nogen samisk dragt.*

Foto: prof. Åke Campbell, Sverige

er rigtigt at bevare dette organ, for dér er *mulighederne* for den rette forståelse af problemerne tilstede. Det samme er tilfældet i Canada for de nordlige områders vedkommende. Det er det ikke for samerne i Sverige, Norge og Finland. Måske

er befolkningsselementerne for indfildrede til, at en særlig centraladministration kan skabes. Samerne føler imidlertid ofte situationen håbløs.

Den lokaladministrative situation stod også til debat. Der er her en fundamental forskel mellem de samiske samfund og det grønlandske. Denne hænger naturligvis sammen med samernes flydende grænser over for Grønlands skarpe, og med de indfildrede befolkningsforhold i samernes områder. Der er desuden den forskel i traditionen, at man under monopolet på Grønland - takket være Rink - har anlagt en folkepædagogisk linje på dette område fra forstanderskaberne 1863-64 og til de nuværende kommunalbestyrelser og landsrådet, fangerråd og distriktsråd. Denne linje har man ikke kunnet følge i de andre nordiske lande over for samerne, fordi befolkningsindfildringen var en kendsgerning, da det lokale selvstyre udviklede sig, og fordi administrationen af disse områder i det hele taget ikke havde en kolonisations tendens og idé.

En anden grund har også været medvirkende. På alle felter uden for det traditionelt samiske har samerne i alle tre lande måttet konkurrere på såkaldt lige fod med de andre medborgere. De har nydt en vis beskyttelse inden for deres traditionelle erhverv, idet rensdriften i alle tre lande i hovedsagen er forbeholdt samerne. Men på alle andre områder har de ikke nydt nogen begunstiging. Dette gælder også uddannelsen, der ligger ud over skolen. I skolen har samerne, hovedsagelig kun i Sverige, en kostbar særordning. Søger derimod den samiske ungdom videre uddannelse, må den foregå på samme vilkår som landets øvrige unge. I de fleste tilfælde bliver der ikke tale om nogen konkurrence på lige fod, idet samerne på forhånd er hæmmet økonomisk og bundet af den specielle kulturtradition.

Der føres som bekendt en ganske anden politik over for den grønlandske ungdom, for hvem uddannelsesmulighederne i høj grad ligger åbne. Dette hænger atter sammen med historisk bestemte principper, der er skabt af den aktive kolonisationspolitik under monopolet. Man kan diskutere, hvad der i det lange løb er „sundest“, konkurrencen „på lige fod“ eller „understøttelsen“. Under alle omstændigheder forekommer det den humanitæns tænkende og følende, at det indebærer et ubilligt spild af menneskelige evner, hvis man undlader at skabe mulighederne for, at konkurrencen virkelig kan ske på lige fod, nemlig med samme kvalifikationer og udnyttelse af evnerne.

En minoritetsbefolkning med begrænsede økonomiske evner vil altid komme til at ligge underst i den såkaldte „frie konkurrence“. Det var ikke noget opløftende billede, der på den nævnte konference oprulledes vedrørende samernes konkurrenceevne på andre områder end det traditionelt samiske. Det blev derfor understreget, at der måtte findes en vej til forbedring af denne situation, og så var man igen ved oplysningsvirksomheden og uddannelsesmulighederne gennem skolen og

videre ud over den skolepligtige alder. Man påkaldte forsigtigt statens støtte. Altså nærmede man sig ønsket om den situation, som den historiske udvikling naturligt har skabt for det grønlandske samfund.

I mere private kredse blev i forbindelse med disse problemer spørgsmålet, om det i almindelighed var værd at uddanne en elite, drøftet. Den triste kendsgerning blev for de norske samers vedkommende fastslået, at de højere uddannede samer kun i et fåtal søgte tilbage for at virke i kraft af deres højere uddannelse iblandt samerne. Det mentes for en del at hænge sammen med princippet om konkurrencen på lige fod. Det samme kan ikke helt gælde for Sverige, men måske for Finland. For Grønlands vedkommende har det hidtil været tilfældet, at langt den største part af de videre uddannede unge mænd er vendt tilbage efter uddannelsens afslutning. De unge kvinder løber derimod altid „risikoen“ for at blive gift under eller umiddelbart efter uddannelsen med mænd, hvis gerning naturligt ligger uden for Grønland, eller som overhovedet ikke kan skabe sig et erhverv der. Derfor er der et større antal unge grønlandske kvinder, der ikke vender tilbage efter uddannelsens afslutning. Dette er altså en indirekte konsekvens af videreuddannelsen.

Under alle omstændigheder er uddannelsen af en elite vigtig. Det er nemlig muligt for denne højt uddannede ungdom at vinde overblik over kulturtraditionen og kulturkontakten, idet den i kraft af sin uddannelse har mulighed for virkelig at vinde forståelse af dobbeltheden, som den selv er det bedste udtryk for. En sådan elite vil langt bedre kunne danne et bindeled i dobbeltheden.

Man kan derfor slå fast, at den uddannelsesmæssige „opstigning“ skal lettes og støttes, således at de muligheder, der er tilstede for uddannelse af en elite, skal kunne udnyttes, både til bevarelse af det levedygtige i kulturtraditionerne og til den lempelige forskydning af den og formidlingen af kulturkontakten. Derved skabes den mest naturlige balance.

I forholdet kulturkontakten overfor kulturtraditionen gælder det om at reducere konfliktmulighederne til det mindst tænkelige. Balancen mellem de to kulturfunktioner behøver ikke at være konstant, men den må ikke tabes.

Det er derfor sundt, at Grønlands øje følger med den udvikling, der foregår i de samiske områder. Der kan hentes inspiration og råd og bistand i udviklingsforløbet. Vi kan få underbygget vore handlinger, og vi kan betragte det, som tidligere er skabt og hvoraf konsekvenserne endnu virker, under en ny synsvinkel, vurdere det, måske omvurdere det. Det kan advare os mod fejl, og måske opdages fejl, vi har begået eller står i begreb med at begå. Det kan give os et sundere syn på vores virke for det grønlandske menneske.

Fra det indre af Scoresbysund Fjord.

Foto: Lüthy